

Levensbeschouwelijke schoolprofielen

Een Vlaams model voor de ontwikkeling van de schoolidentiteit

COCKY FORTUIN-VAN DER SPEK

De meeste docenten godsdienst/levensbeschouwing werken op een katholieke of protestants-christelijke school. We kunnen al lang niet meer spreken over 'het' katholiek of christelijk onderwijs. Er is christelijk geïnspireerd onderwijs in vele gedaanten, van nauwelijks herkenbaar tot uitgesproken geprofileerd. Daarbij valt het mij op dat er op een school ook zeer verschillende ideeën naast elkaar bestaan, die vaak niet besproken worden. De aandacht die er op school is voor de profilering van de levensbeschouwelijke schoolidentiteit staat in relatie tot de visie op en de praktijk van het vak GL. In dit artikel wil ik vier levensbeschouwelijke schoolprofielen onder de aanbracht brengen, waar in Vlaanderen al langere tijd mee gewerkt wordt: monoloogschool, kleurloze school, waardenschool en dialoogschool. Ik merk dat deze profielen voor betrokkenen op school zeer verhelderend zijn en perspectief bieden om een keuze te maken voor verdere schoolontwikkeling.

De Katholieke Universiteit Leuven doet onderzoek naar profielen van katholieke scholen. Dat gebeurt in het kader van het Australische onderzoeksproject *Measuring en Enhancing Catholic School Identity*.¹ De faculteit Godgeleerdheid van de KU Leuven heeft hiervoor een empirische methodologie ontwikkeld om de identiteitsstructuur van katholieke organisaties in kaart te brengen. Aanleiding vormt de veranderde context waarin we leven, een context van levensbeschouwelijke pluraliteit.

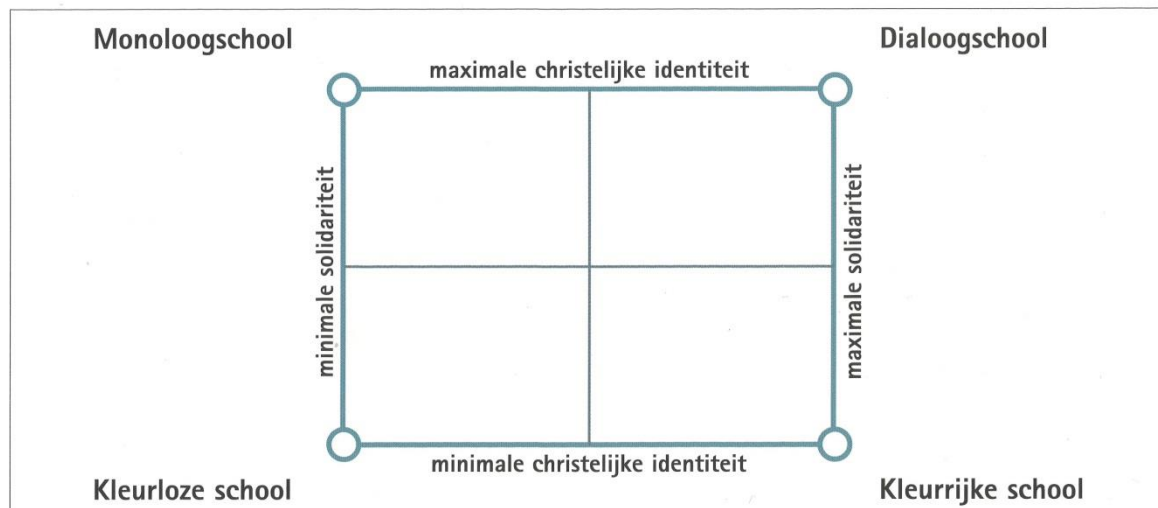
De onderzoeksvraag luidt: "Hoe geeft de onderzochte onderwijsinstelling vorm aan de levensbeschouwelijke en specifiek-katholieke aspecten van haar institutionele identiteit in een culturele context getekend door toenemende secularisering, detraditionalisering en pluralisering?" Er worden drie empirische instrumenten gebruikt: de post-kritische geloofsschaal, de Melbourneschaal en de Victoriaschaal. In die naamgeving zien we de verbinding met Australië terug, de vragen over identiteit van christelijk geïnspireerde scholen leven wereldwijd. De post-kritische geloofsschaal werkt met twee assen: geloof-ongeloof en letterlijke-symbolische interpretatie. De Melbourneschaal brengt de verwijdering en spanning tussen christendom en cultuur in beeld. De Victoriaschaal reikt vervolgens de schoolprofielen aan die verhelderen waar een katholieke/christelijke school staat. Voor verdere uitleg verwijs ik graag naar de website, waar in beeld en geluid een prima uitleg te vinden is.²

Vier schoolprofielen

¹ D. Pollefeyt & J. Bouwens M.A., Faculteit Godgeleerdheid, KU Leuven, augustus 2009. *Identiteit van scholen in beeld gebracht. Empirische methodologie voor kwantitatief onderzoek naar de katholieke identiteit van een onderwijsinstelling.*

² <http://www.kuleuven.be/thomas/page/dialoogschool/>. In *Narthex*, jrg 15, nr.2, lees je hoe Maarten de Vreese de post-kritische geloofsschaal gebruikt in zijn lessen.

De Victoriaschaal brengt vier schoolprofielen in beeld.³ In de schaal zijn twee variabelen bepalend, namelijk de mate waarin de school leeft vanuit een algemeen gedeelde christelijke inspiratie en de mate waarin de school solidariteit betoont met mensen uit andere subculturen dan de katholieke/christelijke, de openheid en ontvankelijkheid voor andere levensvisies en levenshoudingen. De typeringen geven een zwart-wit beeld dat geen recht doet aan de veelkleurige werkelijkheid, ze zijn meer een basis voor het gesprek over het gewenste profiel. Ik geef nu eerst een beschrijving van de vier profielen en vervolgens een reflectie daarop vanuit de praktijk.⁴

Identiteitsvierkant door Hermans en Ter Horst.

De *monologschool* lijkt nog het meest op de zuilschool uit het verleden. Omdat dit schooltype ook diversiteit kent, spreek ik liever over *zuilschool*, een school voor en door christenen. Een aanzienlijk deel van de leerlingen en de leraren behoort tot een christelijke geloofsgemeenschap. De school wil expliciet de christelijke identiteit uitdragen. Er wordt gestreefd naar een zelfbewuste vertrouwdheid met de eigen geloofstraditie. De school biedt zekerheid en geborgenheid in eigen kring. De geloofsopvoeding op school sluit aan bij die van het gezin. In dit profiel ervaart men dat er een spanning bestaat tussen het eigen christelijke profiel en de heersende cultuur. Voor het vak godsdienst volgt men de benadering *learning in religion*.

De *kleurloze school*, die ik liever neutrale school noem, heeft zich aangepast aan de maatschappelijke processen van secularisering en pluralisering, en ook intern is de school gesecculariseerd. Het is een aanpassing die vaak recht doet aan de realiteit. Het is wel van belang te beseffen dat 'neutraliteit' ook een levensbeschouwelijke keuze is. Als het gaat om aandacht voor levensbeschouwing past hier *learning about religion*.

De *kleurrijke*, of waardenschool profileert zich door het expliciteren van christelijke waarden, die zowel christenen als niet- of niet-meer-christenen aanspreken. Christelijke inspiratie wordt toegespitst op christelijke waardenopvoeding. Echt christelijk en echt menselijk kan goed

³ De Victoriaschaal is een empirisch instrument in de vorm van een vragenlijst gebaseerd op de typologie van W. ter Horst en C.A.M. Hermans over de pedagogische grondopties in een pluraliserende culturele context. Het is een empirisch instrument dat tot stand kwam in het kader van het project 'Enhancing Catholic School Identity' in opdracht van de Catholic Education Commission of Victoria, Australië. D. Pollefeyt was promotor van het project. Zie ook <http://www.identiteitsonderzoek.be/inleiding/>. Hier vind je ook de Victoriaschaal uitgelegd voor dummies.

⁴ Voor de beschrijving heb ik mij onder meer gebaseerd op: Boeve, L. (2014). *Theologie in dialoog. Op het kruispunt van universiteit, kerk en samenleving*. Kalmthout: Pelckmans. Boeve is thans directeur generaal van KOV (Katholiek Onderwijs Vlaanderen)

samengaan. Het centraal stellen van waarden helpt ook om verbindingen te leggen met de pedagogische, onderwijskundige en maatschappelijke opdracht van de school. De ontwikkeling tot waardenschool biedt mogelijkheden om een breed draagvlak te creëren, je kunt vanuit diverse inspiratiebronnen tot vergelijkbare waarden komen. Het is wel de vraag hoe de verbinding met de christelijke oorsprong van de waarden gestalte krijgt, zeker als de verbinding met een gelovige levenswijze buiten beeld raakt. Het risico bestaat dat de waarden los raken van hun fundament en dat daarmee het 'waarmaken' van de waarden bemoeilijkt wordt en op den duur verwatert. Voor het vak GL kan zowel voor *learning about religion* als *learning from religion* gekozen worden.

De *christelijke/katholieke dialoogschool* kiest voor een herprofilering met erkenning van de diversiteit binnen en buiten de school. Ook erkent men dat in onze omgeving de christelijke levensovertuiging een minderheidspositie is geworden en naar de marge verschuift. Tegelijkertijd is er de intentie om vanuit een christelijke visie op mens en wereld de school vorm te geven en het onderwijs te ontwikkelen. Als basis blijft het werken vanuit een christelijke levensovertuiging gehandhaafd. Voor leerlingen en medewerkers wil de school een oefenplaats zijn voor levensbeschouwelijke reflectie in dialoog en confrontatie met christelijke bronnen van inspiratie, levensbeschouwelijke tradities en eigentijdse bronnen, op zoek naar wijsheid en zin. De christelijke dialoogschool ziet zichzelf als dienst aan de samenleving, ook als christenen daar geen meerderheid meer vormen. Ze wil bijdragen aan de identiteitsvorming van alle leerlingen. De christelijke dialoogschool brengt in woord en daad de christelijke stem, ook in zijn meerstemmigheid, eigentijds en tegendraads in. Dit profiel wil zowel herkenbaar pluriform zijn als herkenbaar christelijk. Voor veel scholen is dit een spannend perspectief. Voor het vak GL past *learning from religion* goed bij het streven naar dialoog in combinatie met *learning in/through religion*, een vorm van ontmoetingsleren waarbij het jezelf herkennen en herwaarderen een rol speelt.⁵ Zo wil de school bijdragen aan de identiteitsontwikkeling van alle leerlingen.

Reflectie vanuit de praktijk

In gesprek met leraren, schoolleiders en bestuurders binnen PO en VO merk ik dat de profielen verhelderend werken. De identiteit van de school kan besproken worden vanuit het perspectief van vier herkenbare levensbeschouwelijke profielen. In de praktijk zijn dergelijke profielen veelal geleidelijk ontstaan, al of niet vanuit een bewust gekozen strategie. Hoewel de werkelijkheid altijd genuanceerder is, geven de profielen richting aan de gewenste profilering.

Volgens het model scoort de monoloogschool laag op de as 'solidariteit betonen met mensen uit andere subculturen dan de christelijke, de openheid en ontvankelijkheid voor andere levensvisies en levenshoudingen'. Boeiend is dan om te zien dat het Wartburg College in Rotterdam - een reformatorische middelbare school - zeer actief is om contact te leggen met de wijk.

Maatschappelijke stages worden grotendeels ingezet ten dienste van de leefbaarheid in de wijk en met kerst ligt de rode loper uit voor alle buurtbewoners, die uitgenodigd worden voor een maaltijd en het kerstverhaal.

Bij de neutrale school moet ik denken aan de schoolleider die zei: "Ach die titel op de gevel, dekt de lading al lang niet meer, die kunnen we net zo goed verwijderen, voor mij is er geen onderscheid tussen openbaar en christelijk onderwijs." Wanneer de geleefde praktijk aansluit bij het profiel van neutrale school is het van belang om daar extern en intern helder over te zijn. Dit profiel staat dan in contrast met de schoolleider die zei: "Als wij het woord 'katholiek' van de gevel halen, voelt dat voor mij als heiligschennis." Voor deze schoolleider blijft de oorsprong van de school essentieel. Hij wil de tijd nemen om te zoeken wat de betekenis van die identiteit voor met name de pedagogische en maatschappelijke opdracht is. De verbintenis met de katholieke traditie is te kostbaar om los te laten.

⁵ Roebben, B. (2015). *Inclusieve godsdienstpedagogiek. Grondlijnen voor levensbeschouwelijke vorming*. Leuven: Acco. Hoofdstuk 3.

Het profiel waardenschool komt veel voor. Veel katholieke en christelijke scholen hebben benoemd welke waarden voor hen samenhangen met hun identiteit: vertrouwen, verantwoordelijkheid, aandacht, ambitie, solidariteit, zorg voor elkaar, geloof, hoop, liefde in deze bewoordingen, of varianten, zijn veel beschreven waarden. Het benoemen van waarden geeft de mogelijkheid om voor zowel de levensbeschouwelijke, pedagogische, onderwijskundige en maatschappelijke opdracht van de school van betekenis te zijn. Je ziet scholen waarbij kernwaarden echt geleefde werkelijkheid zijn geworden en richtinggevend zijn voor verdere ontwikkelingen. Soms staan de waarden alleen op papier en is het niet gelukt om het handelen daarmee te verbinden. Een sterk geprofileerde waardenschool kan het daarbij laten, of zich nadrukkelijker ontwikkelen tot dialoogschool.

In gesprekken over de christelijke dialoogschool merk ik dat het een verademing kan zijn om openlijk te benoemen dat de diversiteit van de samenleving ook in het team zit en dat de groep christenen in de school vaak ook een minderheid is. Het helpt om de niet altijd vruchtbare tweedeling van gelovig versus niet-gelovig te overstijgen en met elkaar de dialoog te praktiseren.

Visie op de katholieke dialoogschool

In Vlaanderen wordt hard gewerkt aan de verdere vormgeving van de katholieke/christelijke dialoogschool. De huidige directeur generaal van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen (KOV), Lieven Boeve, heeft dit voorjaar een visietekst gepresenteerd over de katholieke dialoogschool. Daarin wordt beschreven dat het Vlaamse katholieke onderwijs opteert voor de inclusieve katholieke dialoogschool, waar ieder gastvrij verwelkomd wordt en waar gewerkt wordt aan kwaliteitsvol onderwijs, dat meer is dan louter opleiding. "Onderwijs vormt mensen tot vrije, competente en solidaire personen die betekenis en zin vinden in leven en samenleven. Leren leren, leren werken en leren (samen) leven gaan er hand in hand." Boeve beschrijft ook op welke wijze de visie op mens en wereld fundament is van de katholieke dialoogschool. "Als katholieke school werkt ze vanuit de grondervaring dat mens en wereld tegelijk gave en opgave zijn. Gevat in een netwerk van relaties met medemensen, de samenleving en de wereld, is menselijke vrijheid een gekregen vrijheid, die oproept tot verantwoordelijkheid. In het vertrouwen dat het diepste mysterie van de werkelijkheid de liefde is, neemt de school deze liefde - zoals Jezus die voorleeft - als richtsnoer voor opvoeden, leven en samenleven. De christelijke hoop die in deze liefde en het verrijzenisgeloof ontspringt, oriënteert de school in haar doelen en gehele werking."⁶

Inclusieve godsdienstpedagogiek

Dit schoolprofiel sluit goed aan bij de inclusieve godsdienstpedagogiek die Bert Roebben beoogt. In de inleiding van zijn recent verschenen boek draagt hij daar twee argumenten voor aan: "Een fundamentele reflectie over betekenis en rol van religieuze tradities in een democratische samenleving met het oog op de humanisering van die samenleving is dringend gewenst." En: "De grote religies beschikken ...over een "semantisch potentieel" - een universum van beelden, woorden, metaforen, verhalen en identificatiefiguren - dat te denken geeft over hoe wij van deze wereld *a better place* kunnen maken."⁷

De argumenten van Roebben vinden weerklank, omdat scholen in deze tijd de plekken zijn waar de betekenis van religie ter sprake moet en kan komen. Een christelijke dialoogschool wil juist vanuit haar oorsprong uitnodigen tot dat levensbeschouwelijke gesprek, en gastvrijheid bieden, en zodoende bijdragen aan de identiteitsontwikkeling van alle jongeren. Onze actualiteit vraagt erom dat dit gestage werk van uitwisseling en verrijking door velen wordt beoefend en gedaan. Het is de weg van de lange adem.

Roebben ziet hierin een grote rol weggelegd voor het vak GL: "Het zijn de explosieve elementen en conflicten die veelal in de media komen. Het gestage werk van wederzijdse uitwisseling en verrijking,

⁶ Boeve, L. (2015). *Visietekst Katholieke Dialoogschool*. Pastorale conferentie mei 2015.

⁷ Roebben, B. (2015) *Inclusieve godsdienstpedagogiek. Grondlijnen voor levensbeschouwelijke vorming*. Leuven: Acco. p.10

op school en elders, treedt meestal veel minder voor het voetlicht. Zeker sinds 11 september 2001 zijn mensen extra mediagevoelig geworden voor de vernietigende kracht van religieus fanatisme en fundamentalisme. Die kracht laat haar sporen na, ook in de klas. Juist daarom, menen sommigen, dat sinds 11 september het vak godsdienst/levensbeschouwing niet meer mag ontbreken op het curriculum van een moderne school.”⁸

Wenkend perspectief

Boeve eindigt zijn visietekst met: “Vanuit haar christelijke wortels, de traditie waarin de school staat en in dialoog met haar omgeving, wil de katholieke dialoogschool een oefenplaats zijn voor een (samen)leven in een wereld die ten voeten uit gekenmerkt is door veelheid, diversiteit en verschil. Kritisch-creatief leren omgaan met wat eigen en wat anders is, met wat verbindt en wat onderscheidt, stelt mensen in staat bij te dragen aan een open, zinvolle, verdraagzame en duurzame samenleving, waar een plaats is voor iedereen - een wereld zoals ook God zich die droomt.”⁹ Docenten GL zijn vanuit hun vak al vertrouwd met deze benadering en kunnen zeker een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een christelijke dialoogschool. De ideeën over een christelijke dialoogschool bieden een wenkend perspectief. De vier profielen laten zien dat er iets te kiezen valt en dat er ruimte is voor eigen varianten.

Cocky Fortuin-van der Spek, is adviseur en trainer van Spirit in School www.spiritinschool.nl

Dit artikel is aangeboden aan Narthex ter publicatie in jaargang 17, nr. 2 in juni 2017

⁸ aw p.56

⁹ Boeve, L. (2015). *Visietekst Katholieke Dialoogschool*. Pastorale conferentie mei 2015.